

Sprawozdanie z pierwszego posiedzenia Zespołu Etyki Słowa Rady Języka Polskiego PAN w Pałacu Staszica w Warszawie 13 stycznia 2016 roku

Posiedzenie otworzyła prof. Jadwiga Puzynina. Jako inicjatorka spotkania i pomysłodawczyni powołania zespołu podziękowała zebranych za aprobatę dla nowej inicjatywy językoznawczej. Krótce przedstawiła przyczyny powołania Zespołu Etyki Słowa w RJP. Składają się na nie konieczność postawienia tamy wulgaryzacji i agresji w komunikacji, przeciwstawienia się manipulacji, kłamstwu, oszustwom, obrażaniu ludzi, przemocy słownej i potrzeba promowania prawdomówności, kulturalnego porozumiewania się i prowadzenia sporów. Prof. Puzynina wyraziła przekonanie, że zespół stanie się wspólnotą w zakresie uznania zasadniczych norm etycznych, a inność światopoglądów, sympatii politycznych, zamiłowań estetycznych i wszelkich innych będzie traktowana z szacunkiem i zrozumieniem, ewentualnie jako okazja do Levinasowych „spotkań”, zawsze wzbogacających ich uczestników. Zacytowała fragment wiersza Miłosza „Zakłęcie”, w którym autor wyraża podziw dla „pięknego rozumu”, dzięki któremu „piszemy wielką literą/ Prawda i Sprawiedliwość, a z małej kłamstwo i krzywda”. *Nadając temu wierszowi tytuł „Zakłęcie”, autor każe czytelnikowi rozumieć, że w rzeczywistości nie mówi o tym, co jest, a w każdym razie, co jest powszechne, lecz co jego zdaniem być powinno, czego on bardzo pragnie. Myślę, że my wszyscy, gromadzący się w Zespole Etyki Słowa mamy te same pragnienia, a także wolę przybliżania światu, a przynajmniej Polsce, tej części rzeczywistości, która dotyczy ludzkich postaw i sposobów ich wyrażania, do tego, co w tym zakresie naszym zdaniem być powinno – powiedziała na zakończenie prof. Jadwiga Puzynina.*

Po wypowiedzi prof. Puzyniny powołano (przez aklamację) zarząd Zespołu. Przewodniczącą została prof. Jadwiga Puzynina, wiceprzewodniczącą – prof. Anna Cegiela, członkami – prof. Magdalena Danielewicz i prof. Dorota Jedynak oraz dr Tomasz Korpysz, sekretarzem – Paweł Trzaskowski. W tym składzie zarząd będzie pracował do listopada 2016 roku.

Następnie w żywej dyskusji wyłoniono podzespoły problemowe, do których zebrani zgłaszali się do końca spotkania. Powołano następujące podzespoły etyki słowa: w polityce, w mediach, w wypowiedziach Kościołów, w literaturze i krytyce literackiej, w tekstach wypowiedzi urzędowych, w edukacji dzieci i młodzieży (szkolnej i studenckiej) oraz podzespół podstaw teoretycznych etyki słowa. Prof. Puzynina zaznaczyła, że „członkami

czynnymi” Zespołu mogą być ci wszyscy uczestnicy spotkania, którzy chcą aktywnie zaangażować się w jego prace. Pozostali mogą być „członkami wspomagającymi”, służącymi radą, pomysłami działań i materiałami do nich przydatnymi, promującymi w swoich środowiskach idee zespołu i jego działalność.

Drugą część spotkania wypełnił wykład prof. Anny Cegieli, w którym przedstawiła ona propozycję zasadniczych dla etyki słowa norm etycznych. Referentka zaproponowała najpierw definicję etyki słowa jako dziedziny nauki lub wiedzy, która zajmuje się badaniem, opisem i oceną sposobów posługiwania się językiem w jego relacji do przyjętych przez społeczeństwo wartości oraz ustalaniem norm użycia słowa, które sprzyjają ochronie tych wartości. Jako taka ma charakter interdyscyplinarny. Następnie przywołała wartości, które w kulturze euroatlantyckiej określane są mianem podstawowych i niekwestionowanych, a więc wymagają ochrony. Są to godność, wolność, równość i solidarność. Wartości te zostały zapisane (w postaci praw) w najważniejszych dokumentach międzynarodowych, takich jak *Powszechna deklaracja praw człowieka* z 1948 roku, *Karta praw podstawowych UE* z 2007 roku oraz *Europejska konwencja praw człowieka* (ratyfikowana przez Polskę w 1993 roku). Te same wartości zapisane są w Konstytucji Rzeczypospolitej Polski. Uwzględniają je również kodeksy prawne. Anna Cegiela pokazała możliwość wywiedzenia norm etyki słowa z podmiotowości człowieka, z której wynikają jego godność i wolność, a następnie opisała konkretne normy. Są to: zasada zachowania wymiaru osobowego człowieka, czyli niedehumanizowania, zasada uwzględniania tożsamości i wielowymiarowości człowieka, zasada poszanowania jego autonomiczności, zasada inkluzji i równoprawności uczestniczenia w działaniach wspólnoty oraz poszanowania godności osobistej. Pokazała przykłady naruszania tych norm, takie jak zabiegi redukujące (reifikacja, stereotypizacja, etykietowanie,), kłamstwo, manipulacja, stygmatyzacja, wykluczanie itd. Na zakończenie przedstawiła diagnozę realnego zagrożenia – przez komunikację, która może człowieka odpodmiotować, skazać na złudzenie spotkania Drugiego i poddanie się działaniu atomizujących społeczeństwo ideologii.

Następnie referentka zaproponowała dyskusję o tym, co możemy i powinniśmy zrobić, aby normy etyki słowa mogły być urzeczywistniane w codziennej komunikacji. Jej zdaniem powinno się wprowadzić na studiach humanistycznych przedmiot etyka słowa, a także ewentualnie jako przedmiot ogólnouniwersytecki. Poinformowała również o tym, że kierowane przez nią Obserwatorium Etyki Słowa przygotowało już warsztaty z etyki słowa dla uczniów i zamierza je prowadzić w szkołach od przyszłego semestru.

W dyskusji pojawiło się kilka różnych wątków.

Mówiono o dobru wspólnoty jako możliwej podstawie norm. Prof. Teresa Dobrzyńska zwróciła uwagę na to, że solidarność pewnych wspólnot powstaje *de facto* przeciw innym. Prof. Tokarski zauważył, że płaszczyzną odniesienia dla poszanowania godności może mogą być dokumenty, a nie słowo *godność*, gdyż jest ono różnie rozumiane. Prof. Cegiela zaznaczyła, że godność osobista może się kształtować różnie, ale nawet, jeśli czyjaś godność osobista budzi wątpliwości, nie należy człowieka dyskredytować, nie dając mu szansy na obronę jego racji.

Prof. Kamińska-Szmaj uznała, że jako zespół będziemy mieli obowiązek wyznaczania standardów w komunikacji publicznej, a analiza standardów etycznych poszczególnych grup społecznych pozwoliłaby na wyimplicowanie pewnych wspólnych wartości.

Prof. Puzynina przyjęła inną perspektywę służącą ustalaniu podstawowych wartości, mianowicie wyjście od takich ważnych dla komunikacji wartości, jak prawda i miłość lub przynajmniej empatia i życzliwość dla innych. Prof. Maria Peisert zaproponowała porównanie modelu idealnego i antywzorców jako sposobu weryfikacji norm.

Drugim wątkiem dyskusji były zadania zespołu. Zwracano uwagę na konieczność propagowania wzorów pozytywnych w kampaniach informacyjnych i audycjach radiowych (prof. Dorota Jedynak), wskazywano na celowość przygotowania warsztatów dla nauczycieli i uczniów, a także scenariuszy lekcji na platformie przeznaczonej do nauki przez Internet (Aleksandra Zawłocka). Podkreślano też celowość opracowania kryteriów oceny etycznej wypowiedzi, z którymi powinno się zapoznawać uczniów (A.Lewińska). E. Błachowicz mówiła o wprowadzaniu do nauczania szkolnego takich elementów refleksji nad językiem, które uwrażliwiają ucznia na problematykę aksjologii języka (jak analiza pojęć typu *prawdomówność*). Zwracano uwagę na złą modę posługiwania się agresją językową w mediach i konieczność zmiany tego trendu (Maria Peisert, Bożena Dymkowska). Aleksandra Niewiara zaproponowała różnego typu działania informacyjne w internecie, a Anna Kozłowska popularyzację konkretnych zaleceń praktycznych obejmujących zarówno etykietę, jak i etykę wypowiedzi. J. Strzałkowska zwróciła uwagę na to, że sposób mówienia o pacjentach i lekarzach wpływa na spadek zaufania do służby zdrowia i zaproponowała stworzenie Kodeksu Etyki Słowa (na wzór Kodeksu Etyki Lekarskiej). Jadwiga Puzynina przypomniała swój postulat rozważań semantyki nazw wartości, takich jak dobroć, miłość, prawda i inne w nauczaniu szkolnym, także po to, aby uczulić młodzież na różnorodność,

ale przede wszystkim z myślą o tym, że mogłoby to wpłynąć na realizację ich podstawowych znaczeń, w wypowiedziach i w życiu młodzieży. Prof. Jadwiga Puzynina podniosła też kwestię autorytetów moralnych, których potrzebujemy, jeśli chcemy zachować ciągłość humanistycznej kultury.

Zebrani dyskutowali także o zakresie działalności Zespołu. Podnoszono kwestię objęcia obserwacją zachowań niewerbalnych (plakaty, obrazy, rzeźby) i rozszerzenia w związku z tym nazwy zespołu na zespół Etyki Komunikacji Społecznej. W tej części dyskusji wypowiedzieli się prof. Irena Kamińska-Szmaj, prof. Teresa Dobrzyńska, Łukasz Krupski, Aneta Lewińska, Wojciech Kudyba. Dyskutanci widzieli zasadność analiz innych niż słowne tekstów kultury (obrazów, rzeźb, plakatów itp.), ale wyrażali obawę o skuteczność niewypracowanej jeszcze metodologii. Ostatecznie nie zmieniono nazwy zespołu, ale uznano, że przedmiotem obserwacji będzie także komunikacja obrazkowa, a nie tylko wąsko rozumiany język, a podzespół zajmujący się etyką wypowiedzi plastycznej powinien powstać.

Posiedzenie zakończyło się postanowieniem o podjęciu przez członków Zespołu wszelkich możliwych działań popularyzatorskich i naukowych w różnych środowiskach oraz decyzją o założeniu strony internetowej, na której znajdą się informacje o celach i działaniach Zespołu, artykuły i analizy dotyczące różnych problemów związanych z etyką słowa.

Paweł Trzaskowski